NAPA

Cynthia Mcleod over Elisabeth Samson

Suriname's rijkste vrouw in de achttiende eeuw

De Surinaamse schrijfster Cynthia McLeod populariseerde de geschiedenis van haar land in vier historische romans: Hoe duur was de suiker? (1987), Vaarwel Merodia! (1993), Ma Rochelle passée, Welkom Eldorado (1995) en Tweemaal Mariënburg (1997), die samen vertelden over een periode van zo'n driehonderd jaar, van de achttiende tot de tweede helft van de twintigste eeuw. Daarnaast verscheen er het kinderboek Toen het vakantie was (1999) en de historische studie Elisabeth Samson, een vrije, zwarte vrouw in het 18e-eeuwse Suriname (1993).
Deze studie heeft Cynthia McLeod nu omgewerkt tot een omvangrijke roman: De vrije negerin Elisabeth; gevangene van kleur.

Door Wim Rutgers

Er is nogal wat aan de roman voorafgegaan. Allereerst was Elisabeth Samson voor Cynthia McLeod onderwerp van haar studie Nederlands aan het IOL in Paramaribo. De scriptie werd vervolgens uitgegeven als deel 15 in de serie Bronnen voor de studie van Afro-Suriname bij het Centrum voor Caribische Studies van de Universiteit Utrecht, bij uitgeverij Varekamp in Suriname en bij uitgeverij Conserve in Nederland.

Elisabeth Samson was een vrijgeboren zwarte vrouw die in haar vijftigjarige leven een van de rijkste inwoners van de bloeiende slavenkolonie zou worden. Ze was zeker de rijkste vrouw in de Gouden Eeuw van Surinames plantagetijdperk. De oorspronkelijke studie van Cynthia McLeod legde vooral de nadruk op die ongewone rijkdom die Elisabeth niet door erfenissen verwierf zoals de traditionele historici het willen doen geloven, maar op eigen kracht door vernuft, hard werken en een kennelijk aangeboren handelsinstinct. Elisabeth Samson leefde van 1715 tot 1771 en had natuurlijk de tijd mee omdat in deze periode Suriname haar grootste bloei heeft gekend tot de beurskrach van 1773 een einde aan de speculaties maakte. Maar dat doet aan de handelscapaciteiten van Elisabeth niets af want andere, minder begaafde handelaren en plantage-eigenaren konden het ondanks de algemene voorspoed niet bolwerken. Het leek of alles wat Elisabeth aanraakte in goud veranderde. Toen Elisabeth overleed, was ze meer dan miljonair, en dat in de achttiende eeuw! Ze liet als onroerend bezit alleen al tien plantages na en twaalf huizen van diverse afmetingen in de stad.

Uit de titel blijkt al dat Cynthia McLeod in de roman een andere wending heeft gegeven aan het leven van Elisabeth door nu vooral het raciale element te benadrukken: de vrije zwarte Elisabeth als gevangene van kleur. Dat laatste zou ik dubbel willen zien: niet alleen Elisabeth is de gevangene van haar kleur, maar ook de totale koloniale achtttiende-eeuwse slavenmaatschappij was gevangene van haar rigide raciale kleuropvatting.
Binnen een dergelijke samenleving was de familie van Elisabeth, die inmiddels de achternaam Samson had aangenomen, dus uitzonderlijk, omdat zwart, wit en gekleurd zodanig dwars door de familiale relaties heenliepen, dat gouverneur Mauricius eens opgemerkt zou hebben dat de hele zwarte familie in handen van blanke mannen was gespeeld. In de uitgebreide familie speelde kleur geen rol, niet voor zwart en niet voor wit. De enige tegenstelling die gold was die van slaaf en vrije burger. Het systeem van de slavernij als zodanig werd niet ter discussie gesteld. Dat was nodig om geld te kunnen maken.

Hoewel Elisabeth Samson in materieel opzicht alles bezat wat ze zich kon wensen, bleek ze toch nog drie wensen te hebben, waarvan het moederschap nooit verwezenlijkt werd, een officieel huwelijk echter uiteindelijk wel en op receptie bij de gouverneur uitgenodigd te worden ook. Maar van de vervulling van laatste twee wensen, die pas na haar vijftigste vervuld werden, heeft ze weinig plezier beleefd.
Het kind Elisabeth werd vrij geboren. Ze groeide op in welstand en werd schromelijk verwend. Ze was intelligent en bijzonder bijdehand. Het verhaal dat uit vier delen bestaat, begint als Elisabeth al achttien is. Ze blijkt een scherpe tong te hebben wat haar vijanden oplevert en wat haar in 1737 noodlottig wordt, als ze na een proces wegens belediging uit de kolonie verbannen wordt. Ze gaat naar Nederland waar ze na ruim twee jaar eerherstel krijgt. Dit deel vertelt Cynthia McLeod in de vorm van een door Elisabeth Samson zelf bijgehouden dagboek. Gerehabiliteerd keert ze in 1739 naar de kolonie terug. Over de periode van 1740 tot 1751 lezen we vervolgens maar weinig, terwijl ze in deze tijd de basis voor haar toekomstige fortuin gelegd moet hebben.
Ze heeft inmiddels een Surinaams huwelijk gesloten met de militair Carl Otto Creutz met wie ze jaren gelukkig samenwoont tot deze in 1762 overlijdt. Vanaf dat moment breidt Elisabeth haar zaken steeds meer uit. Ze wordt in de kolonie gevreesd om haar bezit. Door geldleningen maakt ze veel aanzienlijken van haar afhankelijk. Maar ze wordt bepaald geen vrek of afperser. Haar slavenmacht - ze heeft tientallen slaven in huiselijke dienst en op de aangekochte plantages zijn er uiteraard nog veel meer - geeft ze een uitstekende behandeling.
Ze heeft geld, macht en aanzien, ze is muzikaal. Maar als vrije zwarte is het haar niet mogelijk een officieel huwelijk te sluiten. Dan strikt ze de veel jongere koster-organist van de Hervormde Kerk, de wat goedige sul Christoph Polycarpus Braband, die een schuld bij haar heeft uitstaan. Het verzoek tot een huwelijk veroorzaakt heel wat beroering in de kolonie. De kerkenraad en de Gouverneur en Raden weigeren de ondertrouw en gaan in het moederland te rade. Als de Staten Generaal na drie jaar besluiten dat er geen geldige bezwaren tegen een huwelijk tussen een zwarte en een blanke kunnen worden aangevoerd is Braband intussen al overleden.
In 1767 trouwt de dan al ruim vijftigjarige Elisabeth alsnog met een blanke, de twintig jaar jongere Hermanus Daniel Zobre. Elisabeth heeft bewezen dat een zwarte een wettig huwelijk kan aangaan! Als Elisabeth dan tenslotte ook nog op de Nieuwjaarsreceptie van de gouverneur wordt uitgenodigd heeft ze alles gekregen waarnaar ze streefde. Maar het schenkt haar geen voldoening meer. Het huwelijk is een farce en blijkt niet meer dan een schijnhuwelijk, een verbintenis om respectievelijk stand en om bezit. Zobre blijkt meer uit op het geld dan op de vrouw. Elisabeth eindigt met de vraag waarom ze dit soort zaken heeft nagejaagd. Ze wordt ziek en sterft teleurgesteld.

Cynthia McLeod vertelt de persoonlijke geschiedenis van Elisabeth Samson tegen de achtergrond van haar tijd, het midden van de achttiende eeuw. Zo lezen we ook over historische gegevens zoals 'de lastige dominee Kals', de talrijke marronopstanden en de bosexpedities, over diverse gouverneurs en bekende en minder bekende plantersfamilies, over de zwarte Afrikaanse theoloog Capitein in Nederland en de beroemde zwarte geneesheer Quassi in Suriname.
Terwijl door Europese passanten voornamelijk over blanken in de kolonie geschreven werd en door Surinaamse auteurs over het leven van de slaven en marrons, valt door het door Cynthia McLeod gekozen perspectief juist alle nadruk op het leven van de vrije zwarten en gekleurden in het achttiende eeuwse welvarende Suriname. Het kiezen van een tot nu toe ongebruikelijk perspectief was ook al de kracht van haar vorige historische romans. Zo werden in 'Hoe duur was de suiker' de Joden als een van Suriname's oudste bevolkingsgroepen naar voren gehaald. Een tweede verdienste maakt paradoxaal tegelijkertijd de literaire zwakte van McLeods romans uit: hun populariserende karakter.

Cynthia McLeod: De vrije negerin Elisabeth; gevangene van kleur Schoorl: Uitgeverij Conserve 508 pagina's